

**E. N. KUZMİNA, UKAZATEL TİPİÇESKİH MEST
GEROİÇESKOGO EPOSA NARODOV SİBİRİ
(EKSPERİMENTALNOE İZDANİE), NOVOSİBİRSK,
İZDATELSTVO SO RAN, 2005, 1383 SAYFA.**

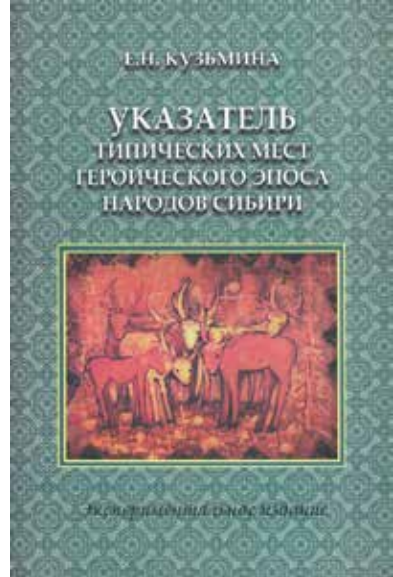
*Muvaffak DURANLI**

Gerek ülkemizde gerekse yurt dışında bir tema çerçevesinde farklı kültür dairelerine ait, farklı coğrafyalarda yapılmış çalışmalarını bir araya getirmek ve bunları bir sistematik çerçevesinde sınıflandırmak oldukça zor bir çalışma türüdür. Bu nedenle pek çok araştırmacı ve bilim insanı bu şekildeki ortak çalışmalardan kaçınmaktadır.

Burada tanıtmaya çalışacağımız Sibirya'nın farklı halklarının destan metinlerini ele alan bu çalışma, Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Bölümü Yayınevi tarafından yayınlanmış olup alanında ilklere aittir.

Çalışmanın kapağında ne yazık ki sadece Evgeniya Nikolayevna Kuzmina'nın adının yer alması ortak bir çalışma olduğunu düşünmemize engel olmaktadır.

“Sibirya halklarının kahramanlık destanındaki tipik yerlerin listesi (deneysel bir yayın)” (Ukazatel Tipičeskih mest geroičeskogo Eposa Narodov Sibiri [Eksperimentalnoe İzdanie]) olarak Türkçeye

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, e-posta: m_duranli@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4529-2700>

çevirebileceğimiz bu çalışma, E. N. Kuzmina dışında alanında uzman altı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sistemi, hazırlanan listenin yapısı ve Buryat destanlarının analizini içeren bölümler E. N. Kuzmina tarafından kaleme alınmıştır.

Altay destanları ile ilgili bölüm, Nadejda Romanovna Bayjanova (Oynotkinova) (Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Bölümü Filoloji Enstitüsü çalışanı); Tuva destanları Svetlana Monguşevna Orus-ool (Sosyal İncelemeler Enstitüsü Tuva Folklor Sektörü Başkanı); Hakas destanları Nadejda Stepanovna Çistobayeva (Hakas Cumhuriyeti Devlet Bilimsel Araştırma Kurumu Folklor Sektörü çalışanı) ve Yuliya Viktorovna Limorenko (Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Bölümü Filoloji Enstitüsü çalışanı); Şor destanları Lyubov Nikitovna Arbaçakova (Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Bölümü Filoloji Enstitüsü çalışanı); Yakut destanları ile ilgili bölüm Tuyara Vasilyevna İllarionova (Rusya Federasyonu Kuzeydoğu Halkları ve Dilleri Enstitüsü “Folklor ve Kültür” Bölümü çalışanı) tarafından E. N. Kuzmina’nın hazırladığı sistematığe uygun olarak kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada kullanılan metinler, “Pamyatniki folkloru narodov Sibiri i Dalnego Vostoka” (Sibirya ve Uzak Doğu halklarının folklor anıtları), “Epos narodov Evropı i Azii” (Avrupa ve Asya halklarının destanı) serilerinden alınmış, Buryatça metinler ise henüz yayımlanmamış el yazması metinlerden elde edilmiştir.

Çalışmasının girişinde bu çalışmanın gerçekleştirilme amacı, bugüne kadar konu tasvirini baz alan denemeler olmasına karşın destan çalışmalarında yapısal ve stilistik elementleri sınıflandırmaya yönelik müstakil çalışmaların bulunmaması olarak açıklanmaktadır.

Çalışmada okuyucu ve araştırmacıların karşılaştırma yapabilmesi için Altay, Buryat, Tuva, Hakas, Şor ve Yakut Türklerinin destan metinlerinden örnekler alınmış ve bu halkların sıralanmasında Kiril alfabesinin alfabetik düzenine uyulmuştur.

Çalışmanın kullanımında oluşturduğu yararlılıklardan biri de her anlatı örneğinden pasajların iki dilde verilmiş olmasıdır. Destan metinlerinden örnekler ilk olarak yaratıldıkları dilde ve karşı sayfada Rusça çevirileri ile birlikte verilmiştir. Bu da çalışmanın hem orijinal metinden hem de orijinal dili bilmeyenler için Rusça metinden takip edilmesine yardımcı olmaktadır.

Ayrıca bu çalışma 2 Kasım 2010 tarihinde ölen Saha Türk kültürü alanında çok yönlü incelemeleri olan halk bilimci Nikolay Alekseyeviç Alekseyev tarafından redakte edilmiştir. Eserin Sibirya halklarının inançları üzerine karşılaş-

tırmalı ilk çalışmaları gerçekleştiren N. A. Alekseyev'in gözetiminden geçmiş olması da çalışmanın değerini arttırmaktadır.

Çalışmanın kurgulanmasında, farklı ülkelerdeki uzmanların bu çalışmaya katılmasında ve bir bütünün oluşmasında büyük çaba sarf eden E. N. Kuzmina, 1981 yılında ünlü destan bilimci Aleksey İlyiç Ulanov'un danışmanlığında *Buryat kahramanlık destanında kadın tipleri* başlıklı yüksek lisans tezini tamamlamış, 1983 yılında SSCB BA Sibiryaya Bölümü Tarih, Dil ve Felsefe Enstitüsü Folklor Birimine, *Pamyatniki folkloru narodov Sibiri i Dalnego Vostoka* (Sibiryaya ve Uzak Doğu halklarının folklor anıtları) adlı altmış cilt olarak planlanan serinin çalışma kadrosuna davet edilmiştir. Bu kadroda çalışmasını sürdüren Kuzmina, bir taraftan doktora tezine devam etmiştir. 2005 tarihinde *Sibiryaya halklarının kahramanlık destanı: iki dilli edisyon ve tipoloji* başlıklı doktora tezini savunan E. N. Kuzmina, 2011 yılında profesör unvanı almıştır. Bu tarihten itibaren çalışmalarını Rusya Bilimler Akademisi Sibiryaya Bölümü Filoloji Enstitüsü bünyesinde sürdüren Kuzmina'nın burada tanıtığımız çalışması dışında iki kitabı, ellinin üzerinde makale ve bildirisi, ayrıca Buryatçadan yaptığı masal ve destan çevirileri bulunmaktadır.

Bu kitapta kullanılan destan metinleri şu şekildedir: Altay destanları Altın-Bize, Kan- Altın, Maaday- Kara, Oçi- Bala; Buryat destanları Ayduray Mergen, Alamji Mergen, Alsuudar Mergen, Osoodor Mergen, Udaloı Şonhodoy, Hatuu Hara Han, Toley Mergen, Ulanday Mergen, Haeder Mergen; Tuva destanları Botug- Kiriş, Hunan- Kara; Hakas destanları Ay- Huuçin, Altın- Arıg; Şor destanları Altın- Sırık, Kan Mergen, Kan Pergen; Yakut destanları Kıs Debiliye, Er Sogotoh, Kulun Kullustuur.

Çalışmada her halkın destan zenginliğinin belirgin örnekleri beş bölüm altında ele alınmıştır.

“Epik Dünya” ile başlayan birinci bölüm, kendi içinde sekiz alt madde olarak planlanmıştır. Alt maddeler şu şekilde sıralanmaktadır: “İlk Yaratılış Zamanı”, “Bahadırların ve Onların Rakiplerinin Ülkesi”, “Bahadırın (Bahadır Kızın) ve Onun Hayvanlarının Toprakları”, “Saray, Çadır, Avlu, At Direği”, “Halk (Tabi Olanlar, Vergi Ödeyenler)”, “Esir Alma, Halkın ve Hayvanın Kaçırılması”, “Bahadırın (Bahadır Kızın) Ülkesinin ve Mülklerinin Yağmalanması”.

“Epik Şahıslar” başlıklı ikinci bölüm, dört alt bölüme ayrılmıştır. Birinci alt bölüm “İnsan” başlığı altında yirmi iki alt başlık içermektedir. Bunlar sırasıyla: “1. Doğum, Kahramanın Yalnızlığı”, “2. Bahadırın (Bahadır Kızın) Ad Alması, Ad Verenlerin Portreleri”, “3. Hızla Büyüme, Yiğitlik, Kahramanlık Olgunluk Ölçütü”, “4. Bahadırın (Bahadır Kızın) Evinden Ayrılışı (Ava, Hayvanları Saymaya, Mülkleri Kontrol Etmeye Gidiş, Haber Alma, Eş Arama,

Rakip İle Mücadele, Rüya”, “Yolculuğa Hazırlanma, Vedalaşma”, “6. Bahadır Eşyaları”, “7. Bahadırın Yolculuğu”, “8. Karşılaşma (Ana Baba, Eş ile)”, “9. Tütün İçme”, “10. Şahısların Dış Görünümü”, “11. Psikolojik Durum”, “12. Akli ve Fiziki Özellikler”, “13. Bahadır Yemeği”, “14. Mücadele”, “15. Bahadırın (Bahadır Kızın) Zaferi”, “16. Rakipler Tarafından Yenilme”, “17. Bahadırın (Bahadır Kızın) Yenilmesi ve Yok Oluşu”, “18. Bahadırın (Bahadır Kızın) Gömülmesi”, “19. Gerçek Görünümü Kazanma, Yeniden Diriliş, Tedavi, Arınma”, “20. Kahramanın Evliliği”, “21. Ziyafet”, “22. Bahadırın (Bahadır Kızın) Diğer Sınavları ve Kahramanlıkları”. Bu yirmi iki başlıktan bazıları kendi içinde ayrı alt maddeler de içermektedir.

Bu bölümün ikinci alt başlığı “Bahadır Atı” şeklindedir. Bu alt başlık altında yer alan beş madde şu şekilde sıralanmaktadır: “1. Atın Çağırılması”, “2. Atın Karakteri”, “3. Atla Vedalaşma”, “4. Atın Sefere Hazırlanması”, “5. Atın Eleştirileri, Öğütleri”.

“Aracılar” adlı üçüncü alt başlık altında “1. Yardımcılar”, “2. Zarar Verenler” maddeleri yer almaktadır. “Antropomorfik Şahıslar” adlı dördüncü alt başlık altında “1. Erkek”, “2. Kadın” şahıslar ayrı ayrı ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Büyülü Nesnelere” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm maddeler hâlinde ele alınmamış fakat destan metinlerinde geçen büyü- lü nesnelere hemen hemen tamamına yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü “Kompozisyon Açılımları”na ayrılmıştır. Burada “1. Melodi”, “2. Formül - Bağlantı”, “3. Epizotlar Arasında Sapma”, “4. Son” başlıkları altında Sibirya destanlarından ilgili bölümler gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda yer alan “Anlatıcının Notları” başlıklı bölümde üç alt bölüm bulunmaktadır: “1. İcra Öncesinde Dinleyicilere Hitap”, “2. İcra Seyrindeki Notlar” ve “3. İcra Sonunda Dinleyicilere Hitap”.

Evgeniya Kuzmina’nın başkanlığında seçkin bir ekip tarafından gerçekleştirilen bu çalışma sınıflandırma açısından oldukça detaylıdır. Elbette bu kadar çok sayıdaki alt bölüm ve başlık, kendi içinde bazı problemler de oluşturmaktadır. Kuzmina, “Bazen birkaç alt başlığı bünyesinde barındıran tipik bir yeri sınıflandırmak çok zor oldu. Bu durumda biz onu indeks sistemine uygun olarak belirledik.” (s. 7) şeklinde bir açıklamayla bu zorluğu yendiklerini dile getirmektedir.

Çalışmanın sonunda, 1378-1381 sayfaları arasında bir konu dizini yer almaktadır. Bu dizin, çalışmanın iç bölümlerinde okuyucunun ne olduğunu görmesi açısından oldukça önemlidir. Örneğin “Büyülü Nesnelere” başlığı altında sadece Altay, Buryat, Tuva, Hakas ve Şor destanlarından örnekler verildiği

görülmektedir. Çalışmaya metin olarak giren üç Yakut destanında “büyülü nesne” olmaması, Yakut destanlarında bu motifin yer almadığı anlamına gelmemektedir. Bu durum, çalışmanın az sayıda metinle kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın kapağında yer alan “Eksperimentalnoe izdanie” ifadesi (deneysel bir yayın), metinlerin sınırlı olmasını anlaşılır kılmaktadır. Zira metin sayısının çoğaltılması bu tür bir çalışmanın gerçekleştirilme süresini uzatmayacak, aynı zamanda artan sayfa sayısı (Eserin bu hâliyle 1383 sayfadan oluştuğunu hatırlatmak isterim.) kitabın birkaç cilde çıkmasına neden olacaktır.

Bu tür karşılaştırmalı çalışmaların diğer halkların destan zenginliğine de uygulanmasının karşılaştırmalı destan çalışmaları için büyük bir kaynak oluşturacağı umut edilmektedir.

Başta Evgeniya Nikolayevna Kuzmina olmak üzere, bu çalışmada yer alan bilim insanları karşılaştırmalı destan çalışmalarına büyük bir katkıda bulunmuşlardır.